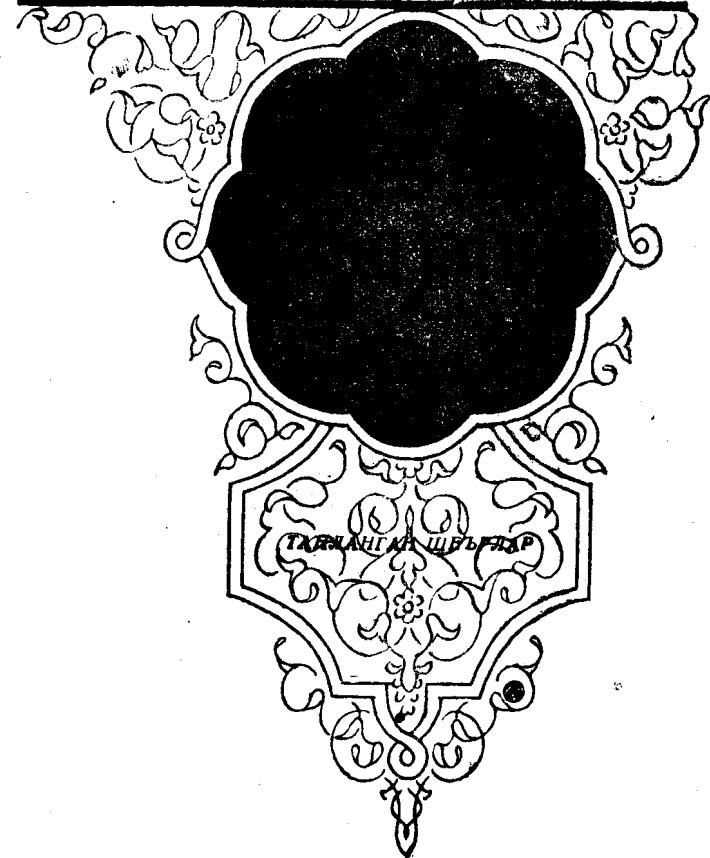


Намрот таеврлович
Рахмат Мажидий



ТАДЖИКСКАЯ ШВЕДАР

ЎзССР ДАВЛАТ БАДИЙ АДАБИЁТ НАШРИЁТИ
ТОШКЕНТ – 1961

ЎзССР ДАВЛАТ БАДИЙ АДАБИЁТ НАШРИЁТИ
ТОШКЕНТ – 1961

XIX аср иккинчи ярмида Хоразмда етишган кучли шоирлардан бири Комил Хоразмийдир. Унинг номи Паҳлавонниёз бўлиб, Комил тахаллусидир. Комил Хива мактаб ва мадрасаларида таълим олди. Адабиёт ва санъатга катта ҳавас қўйиб, тожик-форс, араб тилларини яхши ўрганди. Уз замонасидағи олдинги олим ва шоирларнинг сұхбатларида иштирок қилди, ўтган меросни қунт билан ўқиди ва тез кунда ўзи ҳам ижод этмакка бошлади. Комил шоир, талантли композитор, яхши хаттот ва нақдош ҳам эди.

Хоразмий К.

Танланган шеърлар. (Нашрга тайёрловчи Р. Мажидий). Т. Уззабабийнашр, 1961.
52 бет.

Харезми К. Избранные стихи.

КОМИЛ ХОРАЗМИЙ

(1825—1897)

Ўзбек адабиётининг йирик вакилларидан бири бўлган Комил Хоразмий 1825 йилда Хива шаҳрида туғилди. Унинг отаси Абдулла Охунд мадрасада мударрис бўлган. Комил Хоразмийнинг асли номи Паҳлавонниёз бўлиб, Комил унинг адабий тахаллусидир. Комил мактаб ва мадрасаларда ўқиб, замонасига кўра яхши таҳсил олади. Мутолаа билан шуғулланади ва даврининг йирик шоирлари сұхбатларига қатнашади, илмтажрибасини ортиради. Ёшлигиданоқ ўзбек классик адабиёти ва форс-тожик адабиёти ёзувчилари ижодини қунт билан ўрганди.

Комил анча ёш чоғидаёқ шоир сифатида яхши ном қозонади. Комил оддий мирзо сифатида хон саройига ишга қабул қилинади. Комил танбур, фижжак, сантурда ниҳоят яхши машқ қиласар эди. Шу сабабдан хон ҳузурида бўладиган санъат, музика кечаларида қатнашади. Комил бу ҳақда ўзининг ҳажвий ғазалларида маълумот беради. Бирмунча вақт ўтгандан сўнг, Комил мирзабоши бўлиб тайинланади.

Оғаҳий ва Баёнийнинг тарихий асарларида берилган маълумотларга қараганда, Комил Хоразмий хон саройида турли маъмурий ишларга ҳам қатнашган, жумладан, 1861 йилда Бухорода Амир Музаффар замонасида Хоразмдан Бухорога элчи бўлиб борган.

1873 йилда Хоразм хонлиги Россияяга қўшиб олиндан сўнг, Муҳаммад Мурод девонбеги ва бошқа бирмунча сарой амалдорлари чет жойларга сургун қилинади. Шундан сўнг, Комил девонбеги бўлиб тайинланади.

Замонасининг илфор кишилари бўлган олим, шоир, санъат арбоблари мирзо, оддий хат кўчирувчи сифатида сарой ишларига қатнашишга, баъзи бир лавозимларни бажаришга мажбур әдилар. Лекин улар ҳеч қачон феодал аристократияси фойдаланган имтиёзларга эга бўлмаганлар.

Бу жиҳатдан Комил Хоразмий ҳаётি айниқса характерлиди. Муҳаммад Мурод девонбеги сургунга юборилгандан сўнг, хон бошқа киши топмаганидан, Комилни девонбеги қилиб тайинлашга мажбур бўлади, лекин бирмунча вактдан сўнг Муҳаммад Мурод девонбегини сургундан сўратиб олдириб, уни ўз ўрнига тайинлади, Комил мирзабоши бўлиб қолади. Нодон, жоҳил девонбеги ҳар хил йўллар билан Комилни сиқа бошлайди. Азобда қолган Комил бир фурсат топиб, қўйидаги шеърни ёзиб хоннинг қўлига беради:

Манга эй шаҳим, кўп итоб айлама,
Фам ўтида багрим кабоб айлама.

Зағанға бериб булбул ўрнида жой,
Хумо ҳамнишинин уқоб айлама...

Хонга бу шеър маъқул келмайди. Уни девонбеги қўлига беради. Девонбеги бошқа бир шоирга Комилни масхара қиливчи жавоб шеърини ёздиради.

Хон бир куни Комилга форсчадан бир асарни ўзбекчага таржима қилишни топширади, Комил жуда кўп меҳнат сарф қилиб, уни тамом қиласди, аммо бу хизмат шоир Рожий номига ўтади, Рожий бу «хизмати» учун инъом ва мадрасадан хужра олади. Анча вақт Комил бундан бехабар бўлади, бир кун бир дўсти унга бу воқеачи айтади. Туҳмат остида қолган Комил маҳсус бир маснавийсида хон ва сарой томонидан хўрланганини чуқур афсус билан баён қиласди. Комил қанча ҳаракат қилас-да, унинг додига етувчи киши бўлмайди. Сарой аристократияси томонидан бундай

муносабат факат Комилга нисбатанги бўлган эмас. Бу жиҳатдан саройда Оғаҳий ва унинг ижодига бўлган муносабатдан гувоҳлик берувчи Комилнинг яна бир маснавийси жуда ҳам характерлидир. Бу маснавийда Комил замонасининг улуф олими, шоир Оғаҳий ижодига баҳо бериш сарой чиновниклари қўлида бўлиб, улар унинг бебахо, гавҳардан қиммат ғазалларига жуған (қўқон жўхориси) билан ҳақ тўлар эдилар, деб ҳасрат қиласди.

Бу фактлар саройга ишга киришга мажбур бўлган шоир, олимларнинг фожиали аҳволини жуда яқъол кўрсатади. Хон ва бошқа аристократлар уларга ёлланган киши сифатида қарайдилар. Уларнинг ноҳақ ҳоҳишига кўнмаган, унга қарши чиқмоқчи бўлганлар масҳараланган, хўрланган, калтакланган. Замонасининг илфор кишиларидан бири бўлган Комил ана шундай азоблар натижасида саломатлигини йўқотиб, қариган вақтида кўзи ожизланиб, чуқур руҳий азоб остида 1897 йилда вафот этади.

* * *

Хоразмнинг Россияяга қўшиб олиниши элда ҳоқимият учун хон авлод, феодаллар ўртасида, ўзбек, туркманлар ўртасида узлуксиз бўлиб туралиган урушларга бир оз бўлса-да хотим ғерор берди. Энди бир мунча тинчлик ўрнатилиб, хўжалик ва маданий ишларнинг ривожига йўл очилди. Россиядек катта давлат ҳимоясига сунянган ва ўз табииати билан адабиёт, санъатга қизиқсан Муҳаммад Раҳимхон (1864—1910) сарой атрофига адабиёт ва санъат арбобларини тўплаб, адабиёт, санъат кечалари ўтказишга анча вақт сарф қиласди. Узи ҳам анчагина шеърий қобилиятига эга бўлган Муҳаммад Раҳим Феруз таҳаллусида ғазаллар ҳам ёзар эди. Унинг замонида Хоразмда тош босма ташкил этилади Навоийнинг айрим асарлари ва Хоразм шоирларининг кўп девонлари ана шу тош босмада нашр қилинади. Форс-тохик адабиётидан муҳим тарихий, адабий асарлар ўзбек тилига таржима қилинади. Феруз давридаги адабий ҳарқатнинг жонланишида Оғаҳий ва Комилларнинг таъсири ва хизмати катта.

7

Феодализм шароитида яшагач Мунис, Оғажий каби шоирлар ижоди учун әнг жақсылырлы нарса — ўз замонасидағи ижтимои түзүмдеги ҳақсизликдан чуқур норозилик, шу түзүмдеги иллатларни реал очиб ташлашдир. Комил Хоразмий ижодида ҳам худди шу ҳодисани құрамиз:

Даҳри дундин күрмагунг жуз ҳасрати нокомлиғ
Гавҳари мақсудни құлма бу уммөндін тамаъ.

Солим үлмоқнинг сипеҳр осибидин имкони йўқ,
Құлма ҳарғис оғият кунжигү бу вайрондин тамаъ.

Яна:

Бўлмаса гардуни сифладўст гар дун, эй кўнгул,
Нега дунни шод этар, донони маҳзун, эй кўнгул.

Чун фалак нодон навозу, ҳасми донодур, не суд,
Дониш иқлимида бўлсанг гар Фалотун, эй кўнгул.

Иzzat ила неъмат авжида бўлур олий мақом,
Ҳар ким ўлса каж нечукким айн ила нун, эй
кўнгул.

Дарҳақиқат, ҳаётга, жамиятга муносабат масаланинг муҳим томонидир. Бутун ҳалқлар тарихида ҳаётга танидий қараган, унинг иллатларини кўриб, ундан норози бўлган, уни тузатиш йўлларини ахтарган олим, шоирлар ҳалқларни, қишилик онгини тараққий қилиндиришга хизмат килдилар. Шу йўсунда прогрессив алабиёт юзага келган. Аммо ҳаётни илоҳий куч, худо томонидан белгиланган, ўзгармайдиган ҳодиса деб таърифловчи, ҳаётдаги ҳамма ҳолларни, бирвларнинг шоҳлиги, бойлиги, гадойлиги ҳаммаси «тақдир»дан деб таърифловчи шоирлар, дин аҳллари ҳалқ онгини заҳарлаб, улар тушунчасининг ўсиш йўлини тўсгаллар. Шу йўсунда ҳоким синflар идеологияси, реакцион дунёқараши, адабиёти юзага келди. Аслида адабиёт тарихимиз мана шу икки оқимнинг узлуксиз курашидан иборатdir.

8

Комил ижодининг темаси ҳилма-хил. Биз унда мурракаб ҳаёт, дунёни англай олмасдан, ундағи ҳақсизликлардан додлагувчи, ҳасрат қилгувчи оташин юрак садосини, жамият, эксплуатация қилувчи синflар юзага келтирган ҳусусий мулк маҳсулі — очкўзлик, баҳиллик, ҳасадўйлик, лагандардорлик каби ҳусусиятлар қораланиб, қишиларни ҳимматли бўлиш, инсоф ва вижданга чақириш туйғуларини қўрамиз.

Қисқа қилиб айтганда, яхшилик билан ёмонлик, ёзгулик билан ёувзлик ўртасидаги кураш шоир ижодининг асосий магзини ташкил этади. Бу ҳодиса шу давр ёзувчиларини бизга улуғ, илғор қилиб қўрсатиш билан бирга, уларнинг тарихий чегараланганигидан ҳам дарак беради.

Инсон қалбининг ўлмас, абадий самараси муҳаббат, интим лирика Комил ижодида ҳам салмоқли ўрин олган. Бу соҳада у чинакам инсон туйғуларини ўзига хос йўсунда жуда ёқимли қилиб бера олди. Кишига «нариги дунёда» роҳат, завқ ваъда қилувчи диний тариқат, таассубларни Комил нафрат билан жеркиб ташлади.

Комил хон билан бир неча бор Россия ва Тошкент сафарида бўлди. Шунда рус ҳалқи ва бошқа ҳалқлар ҳаётига жуда дикқат билан назар солди. Улар ҳаётини ҳавас қилди. Тошкентга бағишлиланган ғазалида рус ҳалқи эр-аёллари ўртасидаги муносабат ва эркинликни завқ билан кўйлади.

Ўз санъатини севган шоир ҳалқ кўйларини сақлаб қолиш, мукаммаллаштириш устида кўп ўйлади ва ниҳоят рус маданияти таъсири остида Хоразм классик кўйларини ўзи томонидан яратилган чизиклар — нотага кўчирди. Унинг бу ишини ўғли шоир, ҳам композитор Мұхаммад Расул — Мирзо давом килдирди.

Комил меросидан бизга битта девон етиб келган. Бу девон революцияга қадар Хоразмда тош босмада иккى марта, 1909 йилда Тошкентда ҳам тош босмада нашр этилган. Комилнинг девони ўзбек адабиётida давом этиб келган традиция асосида, яъни алифбе тартибида тузилган бўлиб, унда поэзиянинг — фазал, мустазод, мухаммас, мураббаъ, мусаддас, мусамман, таржиъбанд, маснавий шаклидаги ҳамма жанрларида ёзилган шеърлар бор. Шунингдек, бу девонга Комилнинг форс-тожик тилида ёзган фазал, мухаммаслари ҳам киртан. Бу тош босма девонларидан ташқари,

9

Узбекистон ССР Фанлар Академияси Шарқшунослик институтининг қўләзмалар фондида Комилнинг турли даврда, турли котиблэр томонидан кўчирилган қўләзма девонлари ҳам бор. Бу кичкина тўпламни тузишда юкорида айтилган девонлардаги материааллар асосга олинди ва бу асар чашрида кенг меҳнаткашлар оммасини Комил ижоди билан қисқача танишириш кўзда тутилди.

Раҳмат Мажидий



ҒАЗАЛЛАР

* * *

Бухл элига демагил, эй зубдан даврон, сўзинг,
Ҳайф этар, қадрини билмас, сифлаи нодон, сўзинг.
Гарчи, сўздек гавҳари қимматбаҳо йўқ даҳр аро,
Бор аларнинг қошида ҳармуҳрадин арzon сўзинг.
Улки қилмайдур маони баҳрига гаввослиқ,
Кўрмагай мунжуқча¹ гар бўлса дури ғалтон сўзинг.
Паст фитратларға дунё моли учун тутма кўз,
Бир қаро пул бобида мушкул қилур осон сўзинг.
Бухл зангини қира олмас темурдек кўнглидин,
Гар итиклик ичра бўлса ўйлаким сўҳон сўзинг.
Гар сўзингдин бир нимарса ўнмаса бу дунёда,
Тингламаслар охиратда берса ҳам, имон сўзинг.
Илтимос этма олардин бир кўнакни² зинҳор,
Синдиур гар берса ҳам ўлган баданга жон, сўзинг.
Дониш аҳли қошида ҳар бири бир лаъли хўшоб,
Лек оларға бордурур лаът ўлса ҳам пайкон сўзинг.
Топмасанг сўз лаззатидин огаҳу Комил киши,
Соклагил бўлгунча кўнглунги пардасида қон сўзинг.

¹ Мунжуқ — мунчоқ.

² Кўнак — гуруч кепаги.

* * *

Бўлмаса гардуни суфладўст гар дун, эй кўнгул,
Нега дунни шод этар, донони маҳзун, эй кўнгул.
Чун фалак нодон навозу, хасми дононур, не суд,
Дониш иқлимида бўлсанг гар Фалотун, эй кўнгул.
Иzzат ила неъмат авжидга бўлур олий мақом,
Хар ким ўлса каж нечукким эйн ила нун, эй кўнгул.
Зойл этмак истасанг ўздин мазаллат қониъ ўл,
Олмас ул чиркингни мундин ўзга собун, эй кўнгул.
Жавҳари жон ул матоъ әрмаски сотқун олғасен,
Не осиг гар ҳосил этсанг ганжи Қорун, эй кўнгул.
Оқил эрсанг кибру нахват қилма иззу жоҳинга,
Бўлди истикборидин иблис малъун, эй кўнгул.
Эмин ўлма кайдидин ёру биродарман дебон,
Не жафолар қилмади Юсуфга Шамъун, эй кўнгул.
Даҳрнинг пасту баландидин десанг, фориф бўлай,
Қўйма илкингдин замоне жоми гулгун, эй кўнгул.
Тобти шоҳи нуктадон алтоғидин сўз аҳли қадр,
Зоҳир эткил эмди бикри соғмазмун, эй кўнгул.
Бу гулистондин бақо бўйини истаб бўлмагил
Лола баргидек саропо дого дилхун, эй кўнгул.
Комил эрсанг, одат айла сабр ила хомушлиғ,
Гар бор эрса, ҳар сўзунг бир дурри макнун эй
кўнгул.

* * *

Бўлмадимким бир dame андуҳи даврондин ҳалос,
Андин истарман танимнинг бўлғонин жондин ҳалос.
Ҳар нафас бошимға бир ғам сангборони ёғар,
Тобмадим ҳеч ҳодисоти чархи гардондин ҳалос.
Ул лаби ҳандон руҳи гулгун ғамидин оҳқим,
Бўлмади ҳаргиз кўзум ашку, кўнгул қондин ҳалос.
Хаста кўнглум ноласи андин фалак паймодурур,
Бир асире дурки ногаҳ бўлди зиндондин ҳалос.
Етмаса ғамхонам ичра субҳи васлидин зиё,
Бўлмоғ мумкин эмастур шоми ҳижрондин ҳалос.
Шум рақибинг рашик тиги бирла бир кун чопғомен,
Мушриқ ўлмас зулфиқори шоҳимардондин ҳалос.
Жоҳилеким дониш аҳли сұҳбатидан қочқуси,
Кофиредурким топар аҳли мусулмондин ҳалос.
Гоҳ зулфи ёди бирла, гоҳ юзининг ёдида,
Бўлмади жоним замоне куфру иймондин ҳалос.
Комиле ким тобса дунлар ихтилотидин раҳо,
Бир мусулмондекки, тобғай кофиристондин ҳалос.

Манга, эй пари, күб итоб айлама,
Фам ўтиға бағрим қабоб айлама.
Тузуб сұхбат, аҳли жаҳолат била,
Камол аҳлидин ижтиоб айлама.
Висолингда роҳат етургил даме,
Фироқингда доим азоб айлама.
Чу келдинг қошымға кетарман дебон.
Яна умр янглиғ шитоб айлама.
Хузурингда хандон этиб душманим,
Эшикда күзумни пуроб айлама.
Қовуб мажлисингдин мени, ғайри
Мақомимда ноиб маноб айлама.
Мени соядек хоксор айлабон,
Они сарбаланд офтоб айлама.
Заганға беріб булбул ўрнида жой,
Хұмо ҳамишишин үқоб айлама.
Қилиб ёд шойиста хизматларим,
Хато бирла сағым ҳисоб айлама.
Боқарда күзум чөхраи лутфинга,
Ғазаб бирла қаҳринг ниқоб айлама.
Фироқингда Комилни ноком этиб,
Нифоқ аҳлини комёб айлама.

Мандин ўлмиштур буқунлар оқким жонов малул,
Бу жиҳатдан айламиш чиқмай танимдың жон,
Ман ичиб тун, кун әрурман соғари ҳижрон
Малул.
Жоми васлин нұш этиб ағәр доим шод әрүр,
Ман ичиб тун, кун әрурман соғари ҳижрон
Малул.
Рұзы шаб зиндони ғамда йигларам Яъқубдек,
Бұлғали ман қастасидин ул маҳні канъон малул.
Фурқатидин оху нолам баски дардомиз әрүр,
Айлади бедардларни ҳам ўшул ағфон малул.
Бұлдилар бегона борча ошноу ёрлар,
Бұлғали бу бекасидин ул шаҳи хубон малул.
Бұлмиш олдода рақиби кинавар ёлғони рост,
Ман нечук бұлмай гар ўлса ростим ёлғон, малул.
Ҳайф, юз минг ҳайфким, фазл аҳлини маҳрум
Этиб.
Маҳрам ўлуб айладилар зумраи жодон малул.
Арзи ҳолимни ман әмди кимга айларман бағн,
Үл гадо ҳолиға вой, андин эса сұлтон малул.
Гар малул ўлса жаҳон аҳли не ғам Комил манго,
Бұлмаса басдур агар ул сояи субҳон малул.

Не суд очилса гул, ўлса баҳор ғурбат аро,
Менгаки бўлмаса ёру диёр ғурбат аро.
Очилимада чаманистон ҳавосидин кўнглум,
Кўзимга гул эрур андоқки, хор ғурбат аро.
Фироқ даштида бир мушкбў ғизол истаб,
Кўзимни қилди чу дом интизор ғурбат аро.
Иироқ тушкали аҳбоб сұхбати майдин,
Нишот жомига бўлдум ҳумор ғурбат аро.
Чаманда гулдек аҳиббо ватан аро ҳандон,
Чу лола бағрим эрур доғдор ғурбат аро.
Ватанда кўзима чангалистонча йўқ Маҳмуд,
Аёз боғида тутдим қарор ғурбат аро.
Чиқай ватан садафидин дема гуҳар янглиғ,
Агарчи бўлса сенга эътибор ғурбат аро.
Ниҳон эт ўзни ватан қофи ичра анқодек,
Сенга йўқ ўлса мурод иштиҳор ғурбат аро.
Ватанда сокин ўлуб сайр эт олами боло,
Сафарни айламағил ихтиёр ғурбат аро.
Тоб эмди Хева ила Паҳлавони Комил эсанг,
Дема — Бухори шариfy Мазор ғурбат аро.

16

2—182

948

17



Эмас кишигà бу дунёда мулку мол камол,
Ҳусули илму ҳунар келди безавол камол.
Улумдин шарафи охират эмас ёлгуз,
Ки мунда ҳам сабаби иззату жалол камол.
Мурод маърифатуллоҳдуრ тааллумдин,
Эмас мубоҳасау жанг ила жидол камол.
Камол маъниси таҳсили илми ҳол дурур,
На ҳосил айлагучи маҳзи қийлу-қол камол.
Замиринг айла мусаффо кадардин ойинадек,
Десангки, жилвагар этсун анго жамол камол.
Бўлурму шўра замин обу донадин ҳуррам,
Хабис табъға тобмак басе маҳол камол.
Камол бергусидур сўзга шуҳрату таъсир,
Бу қушга қилгали парвоз паррубол камол.
Ниҳоли бебари сарқашдуур авомуннос,
Не суд тобмаса маънига иттисол камол.

Тафаъул айлар эдинг, эй кўнгул, қилиб ният,
Ки рафъ бўлғуси деб тоза йилда наҳсият.
Чу қилмас ахтари баҳтим сафар манозилга,
Иқомат этти магар буржин наҳсада ният.
Муҳаррам ўлди ҳаром ўлди элга кулфату ғам,
Ва лек бир манго юзланмади рафоҳият.
Жаҳони буқаламун ҳодисоти фикридин,
Етушмади бу паришон кўнгулга жамъият.
Анингдек ўлмишам ушбу диёрда бекас,
Ки қатл қиласалар олмоқға йўқ кишиим дият.
Йироқ тут жуҳало ихтилотидин ўзни,
Ки ўтқа ёқмоқ ўлубдур ёвуқни хосият.
Тамаъни тарк эту, чиқ гўшаи қаноат аро,
Санго йўқ ўзга жаҳон ичра жойи амният.
Тамом қилдинг этиб банда хизматин умринг,
Ҳам айлагил гаҳи маъбудинга убудият.
Тут ўзни пасту кичик борча ҳалқдан, Комил,
Азим офат эрур нихвату анионият.

Ҳар неча айлабон изҳор фасоҳат шуаро,
Сочар элга дури дарёи балофат шуаро.
Очибон лутфи малоҳат гулин ашъоридин
Рангбўйи чамани, фазлу фатонат шуаро.
Қиласалар ҳар неча изҳори садоқат шабу рӯз,
Кўрар ўтрусида ҳар дамда сад офат шуаро.
Қилмас уммид, қилур шукур, шарорат элининг
Тилу илкидин агар қолса саломат шуаро.
Ҳақ сўзин шоҳу гадо қошида китмон этмас,
Бу жиҳатдин ҳадафи тийри маломат шуаро.
Яҳшидур қонии қашшоқ ғани томиъдин,
Тутди бу важҳдин ойини қаноат шуаро.
Қилмас ўлганда тамаъ сифла тавонгарлардин,
Бордурур жавҳар ойинаи ҳиммат шуаро.
Қилмағай жоҳилу нодонға итоат ҳаргиз,
Қўрмаса бир кишидин ҳукми сиёсат шуаро.
Чун итооти улул-амир вужубий биладур,
Тарк қилмас нафасе вожибу суннат шуаро.
Кечакундуз қиласурлар суфаҳоға хизмат,
Гарчи шойистаи авранги садорат шуаро.
Бор алардин неча бекорлар иззатда зиёд,
Тилу илки била ҳам айласа хизмат шуаро.
Эмди соч сўз дури Комил садафи табъингдин,
Тобти шоҳ ҳазратида қадр ила қиммат шуаро.

* * *

Ютубон бу замонда қон фузало,
Кулфат ўқиғадур нишон фузало.
Қалам ила китобдин ўзга,
Топмағай ёру ҳамзабон фузало.
Қатнабон сүфлалар эшикига,
Топмас ўлтурғали макон фузало.
Жуҳало зумраси келиб ғолиб,
Бўлди мағлубу нотавон фузало.
Сўзни фаҳм этгали киши топмай,
Не осир бўлса нуктадон фузало.
Кимга кўрсатса биргина беҳбуд,
Топар ўтруда минг зиён фузало.
Жуҳалоға қилиб мулоғимлиқ,
Топмадилар емакка нон фузало.
Майи гулранг ўрниға тайёр,
Кўзлари сағаридаги қон фузало.

* * *

Бўлубон жолиси авранги жаҳолат жуҳало,
Урдилар олам аро қўси ҳукумат жуҳало.
Нўш этиб ришва майиа етмай улус додига,
Билмадилар даме ойини адолат жуҳало.
Бўлубон ҳомии арбоби фасоди сарка, (?)
Жамъ қилдилар укуш давлату сарват жуҳало...
Уламоға бериб ижрои шариатда шикаст,
Бердилар жоҳили нодонға ҳимоят жуҳало.
Қилиб ўз ройича иш амри ҳукуматда мудом,
Қилдилар тарк басе фарз ила суннат жуҳало.
Арзу дод амрида аҳкоми шариатни қўюб,
Юрутуб ўрниға қавлияти одат жуҳало.
Бўлуб ўз бошларига феъли мусаллат, ё раб,
Бўлмағай боиси манкуби вилоят жуҳало.
Комило, тутса не тонг вартай зиллатда мақом,
Топдилар маснади иззатда садорат жуҳало.

* * *

Эй күнгүл, зинхор қилма аҳли даррондин тамаъ,
Бор эса бу хаста жисмингға агар жондин тамаъ.
Чунки йўқ эрмиш жаҳон аҳлида холис дўстлиғ,
Кимки ондин яхшироқ йўқ, айлама ондин тамаъ.
Даҳри дундин кўрмагунг жуз ҳасрати нокомлиғ,
Гавҳари мақсудни қилма бу уммондин тамаъ.
Солим ўлмоқнинг сипеҳр осибидин имкони йўқ.
Қилма ҳаргиз оғият кунжин бу вайрондин тамаъ.
Қўзлари жалладидин қўлмсқ мурувват орзу,
Аҳли иймон айлагандек кофиристондин тамаъ.
Истайин не навъ жоним роҳатин мижгонидин,
Қилғому мажруҳ марҳам тифи урёндин тамаъ.
Шарбети лаъли ҳавосин истамаклик бодадин.
Айлама жонбахшиғ жуз оби ҳайвондин тамаъ.
Хони васлиға рақибидин ионат истамак,
Айлаган янглиғ гадо илкидағи нондин тамаъ.
Оlam ичра гар бўлай десанг азизу аржуманд,
Айлама Комил каби жуз зилли субҳондин тамаъ.

* * *

Ийд ўлди олам аҳлиға юзланди ибтиҳож,
Шаҳ тораки муборакидин қадр тобти тоҷ.
Май тарки бирла ринд эли гирёну зор эди,
Атфолдекки йиғлар анго киссалар сужож.
Жоми сабуҳидин топибон қуввати тамом,
Рўза риёзати била бир заъфлиғ мизож.
Ўткарди рўзани ебон аҳли ғино шакар,
Бечоралар саҳарлику ифтори бир кулож.
Атфоли ағниё олиб ийданага тило,
Қашшоқлар боласи дирам тобмай олди кож.
Аҳли карам салосидин уммид айлабон,
Ийданадур баҳонаи арбоби эҳтиёж.
Шоҳи либослар кийибон барча хослар,
Маълум бўлди ким синуқу ким берур ривож
Е раб, шаҳим ҳукуматини мустадом тут,
Авранги адл узра маҳом айла тахту тоҷ.
Комилча бўлмағай шуаро мадҳинға фасиҳ,
Булбул каби наво қила олурму сору сож.

* * *

Менга зулмин кам этмас гунбази дэввор ҳар соат,
 Түкар ғам хирманин бошимға юз хирвор ҳар соат.
 Не ул ойдин келур йиллар аро бир васл пайгоми,
 Не онинг мажлисидин айрилур ағәр ҳар соат.
 Не ахволимни арз айларға ҳомио мүниним бор,
 Не шаҳ йилларда ҳолим айлар истифкор ҳар соат.
 Кима бир хизмат этсам, айлагай ўрнига юз түхмат,
 Асалға, заҳру гул ўрниға, санчар хор ҳар соат.
 Бўлуб бегонаваш йиллар ёмонлиғ ошкор этти,
 Кима ким ошнолиғ айладим изҳор ҳар соат.
 Етар аффонға нодон дўстларнинг ихтилотидин,
 Кўнгул ойинасига юз туман зангор ҳар соат.
 Жаҳон пасту баланди, соқиё, қон қилди кўнглумни.
 Мани масти мудом эт, қўймайин ҳушёр ҳар соат.
 Бўлур ҳар соатим бир кун, куним юз йил, йилим
 минг ой,
 Менга лутф этмаса, шоҳи фалак миқдор ҳар соат.
 Ҳамиша ўз тамәъ шоҳи жаҳондин ўзгадин. Комил,
 Десанг бўлмай жаҳон ичра залилу хор ҳар соат.

* * *

Юзу холинг ғамидин гар эмастур нотавон лола,
 Недин бўлмиш ҳамиша сина догу, бағри қон лола.
 Хижолатманди холу оразинг эрмас эса, нечун,
 Қўюб гулшанни дашту тоғ аро тутмиш макон лола.
 Бўёлди қонға ғамзанг тийрборонддин ул гўё,
 Қочиб кўҳкор горин англамиш дориламон лола.
 Туну кун давр этиб, ҳеч кўрмадилар дашту
 гулшанда,
 Юзингдек сабъаи сайёра бирла осмон, лола.
 Очибму боғ аро устида гуллар сарв ё шамшод,
 Бошиға қистирибму ёки ул сарви равон, лола.
 Қадам қўй сарвнинг боши уза, эй шўх, гулшанда
 Ки то билсун сени бир хисрави олий макон лола.
 Чаманда хизмат учун бир аёқда тик туруб шамшод,
 Тутар йўлингда наргисдин қўлида шамъдан лола.
 Кўнгул доғини кўрсатмак кўзунгга мумкин эрмастур,
 Агар кўрмак тиласен бордурур андин нишон лола.
 Ани ҳеч гулга ташбиҳ айламас Комил киши, мундин,
 Бирин бош узра қўйсанг, исми зот айлар аён лола.

* * *

Қулмадинг бир, то мани юз қатла гирән
 қилмадинг,
 Тутмадинг бир жом, то күнглум тұла қон
 қилмадинг.
 Хотирим даврон ғамидин қилмадинг бир лаҳза
 жамъ,
 То мани бир йилғача зору паришон қилмадинг.
 Хаста күнглум таҳ-батақ қон қилмағунча
 ғунчадек,
 Очилиб мажлисда рухсоринг гулафшон
 қилмадинг.
 Ман тарафға қилмадинг ҳарғыз хатодин бир
 нигоҳ,
 То рақибимға боқиб юз лутфу ихсон қилмадинг.
 Айладинг меҳру вафо бобида қайси ваъдалар,
 Қим яна ул аҳду паймандин пушаймон қилмадинг.
 Отмадинг қаҳру итобинг новакин ағерға,
 То маломат ўқиға 'кўксимни қалқон қилмадинг.
 Қилмағунча хони васлингдин бу зоринг бенасиб,
 Үзгани бу хони ихсон узра меҳмон қилмадинг.
 Эгнима кийдурмадинг лутфу иноят хилъатин,
 То либоси оғиятдин жисмим урён қилмадинг.
 Қайси бир уммидким лутфингдин этдим оқибат,

Ул умидим ҳосилини яъси ҳирмон қилмадинг.
 Эй ситамгар, қайси бедилға беріб васлингда жой,
 Сүнгра они мубталойи доғи ҳижрон қилмадинг.
 Қилмағунча хону монимни қаро ҳижрон аро,
 Күлбам ичра оразинг шамъи шабистон қилмадинг.
 Доңиши аҳлиға қаю қилмишларинг дей, эй фалак,
 Қай бириң ул зұмраниң мәғлуби нодон
 қилмадинг.
 Сирри ишқинг неча пинхон тутти әлдин, эй пари,
 Кўймадинг Комилни то расвои даврон қилмадинг,

Жонбахш лаълинг устида ул хол ҳиндулармудур,
 Е чашмайи ҳайзон уза зори сияҳ мӯлармудур?
 Боги жамолинг саҳнида ўйнар кўзинг мардумлари,
 Ёхуд Хўтан гулзорида тайр эткан оҳулармудур?
 Сунбул эруму сарвга чирмошиб ўскан бояро аро,
 Ёхуд чўлашған қаддинга шабранг гесулармудур.
 Хатти муанбарму эрур ҷоҳи занахдон даврида,
 Е салсабил атрофида райҳони хушбўлармудур?
 Шаҳло кўзинг атрофида кирпикларингму, йўқ эса,
 Курғон кийиклар сайдига сайдёт мӯндулармудур?
 Фамзанг мижанг новакларин отмоқдадур икки
 камон,
 Е кўзларингнинг устида пайваста абрўлармудур?
 Зоҳир арзқларму эрур, гулбарги хандонинг ўса,
 Е лаъли хотам даврида сероб луълармудур?
 Фамзанг хадангин ҳар тараф отсанг тегар ман
 зоринга,
 Жону кўнгулму, ёхуд ул ўқларга қопулармудур?
 Ҳайрони дидоринг бўлуб турмуш қошингда
 хўблар,
 Йўқ эрса қўйғон ўтруда машшота кўзгулармудур?
 Тортар риёй шайхлар масжидда жаҳр айлаб
 фифон,
 Е кўкка боқиб кўчада ҳар кеча ит увлармудур?
 Комил қошиға келдиму барча рақиби ҳиласоз,
 Е шери ғуррон оллида бир неча тулкулармудур?

Гар олса илкига ул мөҳ танбур,
 Чекар ўтлуғ кўнгулдек оҳ танбур.
 Қилур мутрибашимнинг фурқатида,
 Дамо-дам иолаи жонкоҳ танбур.
 Ғамиргдин иола айларда туну-кун,
 Менгадур ҳамдаму ҳамроҳ танбур.
 Бўлурман ғам сақилидин сабукбор,
 Аён қилса гар ишқуллоҳ танбур.
 Жаҳонда сознинг анвои қўбдур,
 Вале истар гадоу шоҳ танбур.
 Бўлур ушшоқ, эй мутриб, асиринг,
 Олиб соз айласанг дугоҳ танбур.
 Қилур сайри мақомот ул жиҳатдин,
 Эрур Комилга хотироҳ танбур.

* * *

Ваҳки, кўзларим гирён қилди лаъли хандонлар,
Жамъ қўймади кўнглум кокули паришонлар.
Боғу ғунча сайдидин бўлдим эмди мустағни,
Очти гул ҳадангингдин кўнглум ичра пайконлар.
Орази арақнокинг кўрди чун чаман ичра,
Гуллар ўлди шабнамдек, барча ҷашми ҳайронлар.
Токи ғамзау нозинг кўз уйин мақом этти,
Ташқариди мижгонлар бордурур нигаҳбонлар.
Ишқ сўзу дардидин нола қилма кўп, эй дил,
Бўлмасунлар озурда бу азиз меҳмонлар.
Қайси ҳоли оразининг доғидур чаманларким,
Лола доғу, гулларга чок эрур гирибонлар.
Чини остинингдур, мавжи жавҳари шамшир,
Ингнама бу зорингни қатл этарга домонлар.
Бу шаҳодат иқболин ким топар экан, ё раб,
Нози олди мижгондин қўлга тиги урёнлар.
Кимки ҳусн шоҳига бегунаҳ — гунаҳкор ул,
Анга зулф эрур занжир, тоҳ эрур занахонлар.
Ҳусни қўзгуси бордур мазҳари жамолулло,
Манъи ишқим этманглар, эй гурухи нодонлар.
Комило, шаҳаншоҳинг назми гавҳар афшонин,
Қўрса банда бўлғайлар Фазлию Умархонлар.

* * *

То сайди гўлшан ноз ила ул сарви озод айламиш,
Сарв ўзни айлаб бандаю, гул барг барбод айламиш.
Гулзор аро рухсорини чун кўрди шайдо андалиб,
Гул инфиолига боқиб, аффону фарёд айламиш.
Жоним ҳалос ўлғай нечук, онинг кўзу мижгонидин,
Бу бирни ҳанжар айлабон, ул бирни жаллод
айламиш.
Ман не сифат тарк айлай ул ширин шамоийл
ишқини,
Фам беситунин қозғали кўнглумни Фарҳод айламиш.
Қошу кўзининг шаклидин қатлимға насс зоҳир
бўлур,
Чекканда гўё суратин бу нақш Бедзод айламиш.
Мандин қочинглар бахтдек, эй айшу ишратшоҳиди,
Бир шўх кўнглум меҳнату кулфатга мұттод
айламиш.
Жавру жағоларким манга етмиш онинг ҳижрониди,
Билмас ҳисобини анинг, ақл аҳли теъод айламиш.
Таъсир қилмас нолишим бир заррача, гўё қазо,
Хилқатда бағрин тош этиб, кўнглини фўлод
айламиш.
Эрмас пари гар, не учун ҳам йиғлатиб ҳам
кулдурур,

Бу навъ афсунни қачон бир одамизод айламиш.
Ғамзангга тақлид айлабон эл қатлинин айлар ажал,
Ори қилур шогирди ҳам ҳар ишкى устод айламиш.
Гулрух санамлар, не ажаб, қылса итоат амринга,
Ким ҳақ азалда шоҳға лашкарни мунқод айламиш.
Ким сифла эрса шод этар бу ҷархи душманком они,
Воҳким ҳамиша имтиёз аҳлига бедод айламиш.
Ноқислар иззу жоҳини ҳар кун баланд айлаб фалак,
Комиллар ўринин паст этиб, маҳзуну ношод айламиш.

* * *

Қўрмамиш сандек жаҳонда ҳеч бир гулзор, гул
Ким санга бордур бадан гул, жабҳа гул, руҳсор
гул.

Гул узоринг ламъасидин очти гардун боғида,
Фарқадон гул, каҳкушон гул, сабъаи сайёр гул,
Базм аро гулбарги хандонинга қурбат топғали,
Май гулу, мено гулу, ҳам соғари саршор гул.
Бўлди булбулларға гулшан ичра ҳуснинг

шавқидин,

Нола гул, афғон гулу, алҳон гулу, минқор гул.
Гулшани базм авра ҳар феъл ўлса гар сандин аён,
Ноз гул, рафтор гул, гуфтор гул, атвон гул.
Сайри боғ айларда топтилар қудуминг файзадин.
Сарв гул, шамшод гул, ашжор гул, ҳар хор гул.
Ингламакдин гул юзинг ҳажрида қонлиғ ашки-

дин.

Фош этар хуни жигар гул, дидай хунбор гул.
Бўлди мутрибларға базминг ичра ҳангоми суруд.
Ноҳуну мизроб гул, мусиқию адвор гул.
Бўлди зоҳидларға ҳусни бемисолинг васфида,
Зикр ила аврод гул, тасбиҳ гул, дастор гул.
Чун сенинг ёднинг қилурлар сокини дайру ҳарам,
Е самад гул, ё санам гул, субҳа гул, зуннор гул.
Қилди Комил табъини шаҳ лутфи гулзор ўйлаким,
Маснавий гул, қитъа гул, абёт гул, ашъюр гул.

* * *

Сенсизин, эй дилрабо, жаннатда гилмон бўлмасун,
Демайин гилмонки, бал жисмим аро жон

бўлмасун.

Бўлмаса васлинг мусассар, эй парипайкар, манго,
Тўбию кавсар била фирдавси ризвон бўлмасун.
Лаъл жонбахшинг фироқида мағо, эй гулузор,
Гулшани жаннат ичиди саби ҳайвон бўлмасун.
Бу жаҳон гулрухлари бўлсун санго фармонпазир,
Ҳусн иқлимида сандин ўзга султон бўлмасун.
Дўстлар, доим демант нечун паришонҳол сан,
Ҳеч кишининг дилбари кокулпаришон бўлмасун.
Ишқ элин қатл эткали чиқмиш дедилар бир пари,
Бир хабар олинг бизинг ошуби даврон бўлмасун.
Комилосо бодай васл ила лабтар бўлмайин,
Ҳеч кимса мубталон жоми ҳижрон бўлмасун.

* * *

Кўзим гирёнилиқиға ул лаби хандон эрур боис,
Кўнгул маҳзунлиқиға кулфати ҳижрон эрур боис.
Фами ишқим улусга фош ўлурға, эй гули раъно,
Сариф рухсор уза оқғон кўзимдан қон эрур боис.
Дили тангим очилмас жуз насими илтифотингдан,
Дами субҳ, ўлмоқиға ғунччанинг хандон, эрур боис.
Не тонг ул ойға таъсир этмас эрса ашксиз оҳим,
Ҳадафга етмакиға тийрнинг пайкон эрур боис.
Етурса кўнглига заҳм эл, тили мавзун сўзингдиндур,
Садаф чокига йўқ ханжар, дури ғалтон эрур боис.
Десанг озод ўлай ғамдин сухансанж ўлма,

булбулинг

Қафасбанд ўлмақиға шакаринилҳон эрур боис.
Мусоффодур кўнгул кошонаси доим хаёлингдин,
Безарга кулбасини меғбон, меҳмон эрур боис.
Малул ўлма мазаллат тийра ҳоҳи ичра қолдим деб,
Азиз бўлмақга Юсуф, Миср аро, зиндан эрур боис
Не тонг Комил Навоий янглиғ ўлса сўз аро
сармаст,
Бу сархушлиқга жоми суҳбати султсон эрур боис.

Мени Мажнун бўлубман бир пари ишқида девона,
Ки ёдидин бўлубдур кўнглум андоқким парихона.
Эрур ул мансизин доим нишоту айш ила ҳар дам,
Вале ман онсизин тун-кун фаму кулфатга ҳамхона.
Тутар ҳар субҳ әлга кося-кося бодай васлин,
Ишиб ман заҳри ҳижрон, ҳар кеча паймона-паймона.
Не тонг, тушсан ман ул конк малоҳат мажлиёдин

дур,
Муяссар бўлғаму ҳаргиз гадоға базми шоҳона:
Не ҳожат бодаким, ул муғбача масти мудом айлар,
Мани йўқ, борчани мажлис аро гар кирса мастана.
Чу қилди тийра кулбам, эй саодат ахтари, ҳажринг,
Мунаввар бўлмоқи мумкин эмас гар келмасанг ёна.
Кўнгулда сирри ишқинг ёшурурман ҳалқдин доим,
Нединким бордурур ул ганжға мадған бу вайронга.
Манга қил зулму бедодингни бас, эй маҳваши Чини,
Йўқ эрса айларам бир кун қўлингдин арз ҳоқона.
Ҳаводис сангборидин десанг маҳфуз ўлай хумдек,
Бўлуб саршор майдин, қил мақоминг кунжи майхона.
Мулозимпеша бўлма жоҳ учун ҳар паствитратга,
Таваккал шоҳроҳида таку-пў айла мардана.
Агар бор эт, вагар йўқ, Комил айрилмас даме сендин,
Ким улдур зарра, сен хуршид, сан шамъу у парвона.

Саводи ҳатtingа гар истамас бўлмақ макон
коғаз, баёз ичра недин дафтар бўлуб очмиш дўкон
коғаз, Кўзу, қадду, хату, лаълинг сифотин қилғали
таҳрир, Мидодим — кўз, мижам — хомам, сиёҳим — ашку
жон — коғаз,
Сариг чехрамдурур ишқини қилғон фош оламға,
Нечукким лафз рухсоригадур ойинасон коғаз.
Кўнгулинг доги бўлса не ажаб зоҳир
жабинимдин,
Назарларға саводи нуқтани айлар аён коғаз.
Замирим лавҳида нақши ҳаёлинг ўйладур мағфуз,
Ки маъни шоҳидига бордурур доруламон коғаз.
Фалақ меҳри жамолинг васфини таҳрир қилмоқға,
Шаҳобин хомай инжумдин айлар зарфишон
коғаз.
Жамолинг васфи таҳририн тамом этмак эмас
мумкин,
Қалам ашжор эса, дарё сиёҳи, осмон коғаз...
Езибму ул пари Комилға гулгун сафҳаға нома,
Уқурда ё кўзи хунобидин бўлмишму қон коғаз?

* * *

Хабар топмиш бу маҳфилда жамолингдан магар
кўзгу.
Камоли ҳайрат ила ўздин ўлмиш бехабар кўзгу.
Узори оташининг шуъласи босқац, ёқар жоним,
Кўрубму ҳеч нозир зоҳир этканни шарар кўзгу.
Юзунг хуршиди зулф остида жабҳангдин намоёндур,
Қуёш рухкорига бўлғон каби шому саҳар кўзгу.
Рухинг миръотини тут зоҳиди худбин кўзидин дур,
Не баҳра топғуси кўрган била ул бебасар кўзгу.
Тамошойи жамолингдин, не тонг, ширинкалом ўлсам,
Ки тўтиларни доим сўзлатур ширин-шакар, кўзгу.
Жамолинг иштиёқидин мудом эрмас эса гирён,
Недин бошдин аёқ бўлмишдурур бир чашми тар
кўзгу.
Юзунг миръоти ҳижронида бўлдим неча кундур лол,
Сухансанж ўлмакига келди тўтининг ҳунар кўзгу(?)
Рухинг наззораси фикридин ўзга йўқ менга мақсад,
Кўзумга жилвагар бўлғонда гар хуршид, гар кўзгу.
Бу важҳ ила алар наззораси бордур манга матлуб,
Жамоли безаволингға эрур шамсу қамар кўзгу.
Жамоли жилвасин Комил замиридин тамошо қил,
Ки мазҳарлиқға лойиқ бўлмағай ул юзга ҳар кўзгу.

* * *

Ёрим узори авжи саодат маҳи эрур,
Бу важҳ бирла ҳусн эли шоҳаншаҳи эрур.
Бордур чу хўблар аро мумтоз, гўйё,
Ҳусн авжининг најуми алар, бу маҳи эрур.
Беҳроқ кўрар чу мандин ул ой ғайрни, не тонг,
Гар чеҳра сарғариб, менга рашки беҳи эрур.
Не навъ оҳу нола била ҳамраҳ ўлмайин,
Доим рақиб онинг билаким, ҳамраҳи эрур.
Иўқ булҳавас онинг каби қаддинг ҳузурида,
Хар одамики мойили сарви саҳи эрур.
Мақсад юзин ҳамиша анга кўргузур жаҳон,
Хар кимки чашми нури хираддин тиҳи эрур.
Комил, не тонг, гар оғаҳ эса сўз камолидин,
Доим аниси Рожий ила Огаҳий эрур.

* * *

Оðким бир сарви гулрухсора ошиқ бўлмишам,
Бемуруват қотили хунхора ошиқ бўлмишам.
Олди жоним, нозу истиғноу ёлғон ваъдаси,
Бир ситамгар золиму маккора ошиқ бўлмишам.
Оҳу нолам қумри-ю тўтидин ўтса, не ажаб,
Бир сихиқомат, шакаргуфтора ошиқ бўлмишам,
Сарву гул хасча кўрунмас кўзима, эй боғбон,
Бир юзи гул, қадди хушрафтора ошиқ бўлмишам.
Дўстлар, гаҳ бехуду, гаҳ хастаҳол ўлсам не айб,
Кўзлари ҳам маству, ҳам бемора ошиқ бўлмишам.
Ҳажрида кўздин тўқарман тун-кун ашки лолагун,
Токи ман ул хилъати гулнора ошиқ бўлмишам.
Ёрута олмас шабистоним қуёшинг, эй сипеҳр,
Ул юзи хуршиди пурандора ошиқ бўлмишам.
Айлама, Комил, манга фирмавсу ризвон васфини.
Васли ишратгоҳида дийдора ошиқ бўлмишам.

* * *

Манзилим чун бўлди ушбу йил диёри Тошканд,
Жону кўнглум доим истар хор-хори Тошканд.
Буржи мизонда эди маснаднишин шохи Хўтан,
Ҳам баробар эрдилар лайлу-наҳори Тошканд.
Нуру зулмат ўлчаниб тун-кун уфуқ майдонида,
Бирдек эрди субҳи соғу шоми тори Тошканд.
Сарбасар ашжор заррин баргидан боди ҳазон,
Фарш қылғон барча қасри зарнигори Тошканд.
Хуш ҳаволиг мунча бўлса анда айёми ҳазон,
Ераб, эркандур нечук фасли баҳори Тошканд.
Бўлди меҳмон жойимиз ҳақ лутфидин бир боғким,
Мевадору, лолазору нахлдори Тошканд.
Гарчи анда боғ ила бўстонга йўқ хадду шумор,
Зийнат афзолиқда чун холи узори Тошканд.
Вусъату назҳатда рашки жаннатул-маъбодурур,
Кавсари тасними наҳру жўйбори Тошканд.
Тўби осо бош чекиб чархи муалло сорига,
Арчау ел бирла шамшоду чинори Тошканд.
Ҳар куни сайр айлар анда ҳуру ғилмон ўрнига,
Сарвқадду, гулжабину, гулузори Тошканд.
Лекин ушбу йилға тўғри айлабон беад ҳисоб,
Деди тарихини ҳотиф чашмасори Тошканд.
Умр боқи бўлса олти йил яна Комил сенга,
Ёзғил онинг солли тарихин шумори Тошканд.

МУХАММАСЛАР

Қайси фалак буржининг меҳри пурандорисан,
Қайси садаф дуржининг гавҳари шаҳворисан,
Кайси Хўтган оҳуси ноғай тоторисан,
Қайси чаманзорнинг лолаи гулнорисан,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Қоматинга бандадур боғ аро сарви равон,
Лаъли лабинг рашикидин ғунча эрур бағри қон,
Чунки чаман саҳнида бўлса юзинг гулфишон,
Ноласин айлар фузун булбули бехонумон,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Инглатур ошиқларинг лаъл лабинг хандаси,
Қумрии нолон эрур сарв қадинг бандаси,
Хусну жамол авжининг ахтари тобандаси
Кўрса агар оразинг, бўлғуси шармандаси,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Сен каби бир дилбари гурухи симинбадан,
Вақти тёкалум аро тўтии ширинсуҳан,
Мажлис аро айласанг шаъбадау лаъбу фан,
Вола ўлурлар сенга аҳли замону замон,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Ой юзи ҳусну жамол боянинг аҳмар гули,
Жон ила кўнглум эрур ушбу гулнинг булбули,
Қумрии нолон эрур сарв қадингнинг қули,
Иўқ эса нечун ани бўйнида бордур гули,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Айшу нашот истабон ғамға дучор ўлмоғон,
Меҳринга дилбастай зору назор ўлмоғон,
Лаъл лабинг шаҳдига борму хумор ўлмоғон?
Даҳр аро йўқтур сенга ошиқи зор ўлмоғон,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Бир кечагайи менга меҳру муҳаббат аён,
Ҳамраҳу йўлдошсиз барча улусдин ниҳон,
Кулбай аҳzonима бўлсанг агар меҳмон,
Комили маҳзунинга ростини эткил баён,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

НАВОЙ ҒАЗАЛИГА МУҲАММАС

Зинҳор эл ихтилоти бирла хуррам бўлмангиз,
Меҳнати ҳар дам фузуну роҳати кам бўлмангиз,
Мен каби бори надоматдин қади ҳам бўлмангиз,
Дўстлар, олам элиға ёру ҳамдам бўлмангиз,
Ёр ила ҳамдам демайким, ошино ҳам бўлмангиз.

Оlam аҳлидин вафо осорини қилманг гумон,
Нақд умрим сарф этиб қилдим аларни имтиҳон,
Узлат истаб аҳли оламдин қочинг борича жон,
Ошнолиғ айланон, ўз жонингизга ҳар замон,
Боиси юз минг балоу меҳнату ғам бўлмангиз.

Руҳпарвар лабларидин истабон нўши ҳаёт,
Урдим ўз жонимға ўз илким била ниши мамот,
Ваъдасида йўқтурур ҳаргиз вафо бирла сабот,
Еб паривашлар фирибин, сўнгра топмай илтифот,
Мен каби девонау расвои олам бўлмангиз.

Ёрдин гар марҳамат етсин ва гар ранжу алам,
Ошиқи содик тутар они ҳамиша мугтанам,
Кўрмагумдур васлидин андуҳи ҳижронини кам,
Васли айш омода қисса ҳалқни, эй дарду ғам,
Сиз бузуқ кўнглумдин ўзга ерга маҳрам бўлмангиз.

Гарчи бу дам хотиримдур дарду меҳнат маъданни,
Жисми зорим юз туман андуҳу кулфат маскани,
Сизни ҳам мандек қилур ул дилраболар пурфани,
Эй висол аҳли, ул ойнинг дарди ҳажридин мани,
Кўб кўруб ғамнок асрор шоду хуррам бўлмангиз

Одким, ҳар кимга молу жоними қилдим фидо,
Қилдилар яхшилиғимға минг ямонлиғ борҳо,
Аҳли оламдин вафо айлаб тамаъ, чекманг жафо,
Эй ҳаробот аҳли, ўйқ инсонда имкони вафо,
Мастлиғдин дев ӯлунг, зинҳер одам бўлмангиз.

Гарчи Комил бўлди фурқатдин алил, эй аҳли васл,
Ҳажр ўтиға тушти андоқким ҳалил, эй аҳли васл,
Лек топти ёр васлиға далил, эй аҳли васл,
Гар Навоий ҳажр аро бўлди залил, эй аҳли васл,
Эмди наебат сизгадур, мунча муаззам бўлмангиз.

МУНИС РАЗАЛИГА МУХАММАС

Дардоки, йүқ жаңон элида шармсорлиғ,
Күрганлар, иззатимни, манга берди хорлиғ,
Эркан абас замон элидин дүстдорлиғ,
Яхши кунимда ҳар кишиким берди ёрлиғ,
Дүнгач замона, айлади душманшиорлиғ.

Улким эди вужуди вафо маъданни, букун
Душманға лутфу, зулм мангодур фани букун,
Дерким рақиб сонида күрмөн сани букун,
Атфол этакға тош йигингким мани букун,
Девоналилға еткурадур бекарорлиғ.

Ҳар кимса ўз нигори висоли замонида,
Иzzат майнин нүш этар ишрат маконида,
Фарёдким, бўлолмадим ағёр сонида,
Итлар азиэроқ кўрунур ҳалқ ёнида,
Мандинки, қўйинг ичра чекарман бу хорлиғ.

Борсен агарчи давр элиға фонқ, этма рад,
Ишқинг аро билиб мани ҳам содиқ, этма рад,
Кўрдум юзунгни, бўлдум агар ошиқ, этма рад,
Ман гарчи суҳбатингға эмон лойиқ, этма рад,
Бу гулшан ичра гул ул эрур бўлса хорлиғ,

Ушишоқни қилурга чу қилдинг фифон асир,
Нагманғга бўлди барча эшиятмак ҳамон асир,
Не навъ бўлмайин мани бехонумон асир,
Эй мутриб, ўлди ҳалқаи нагманғга жон асир,
Созингға ёр зулфидин олдингму торлиғ.

Сансан сарири ҳусн уза шоҳаншаҳ, эй масиҳ,
Гар хўблар кавоқиб эса, сан маҳ, эй масиҳ,
Комилға кўюнг ўлгуси манзилгаҳ, эй масиҳ,
Мунисни ғам етурди ҳалокатга, эй масиҳ,
Мақтулинга дами қиласкўр ғамгусорлиғ.

ОГАХИЙ ГАЗАЛИГА МУХАММАС

Сүз дури ноёб эрүүр, они үилур изхор тил,
Хүснидин фонда гар бүлмаса дурбор тил,
Үзэг сүзлар дегац, ўлди мужиби озор тил,
Базын аро мундоқ такаллумга чу очти ёр тил,
Хүккәи ёкүтдин сочды дури шаҳвэр тил.

Гарчы үотил күзлари ушшоқиғадур жонситон,
Лек жонпарвар каломи бордуур руҳи равон,
Бу жиҳатдин ишк юйлида мангандур бийми жон,
Юз ўлукни тиргузуб түтидек аллар хушбаён
Ул масиҳ очса қачон сүз дерга шаккарбор тил.

Сүз өгфи алфозининг беҳадду поён лаззатин,
Топроли күнглум соғинмас оби ҳайвон лаззатин,
Васф юз минг тил била қилмоқ не имкон лаззатин,
Чун эшигтгач, дар сүзидия топғоман жона лаззагин,
Вах бўлур эркон нучук одамга бу миқдор тил.

Ҳажр аро гар минг алам етсун мани берморма,
Тиги ғами յуз заҳм еткурсун дили афгорма,
Тарки ишк эт дема ҳаргиз, носиҳо, ман зорма,
Ийү ғамим ишк ичра ўлмакдин, нединким ёреа
Кынгуси ҳар дам масиҳ музжизин изхор тил.

Эйки бир Лайли ғами күнглингда тушмишдур
қарор,
Фош этиб, бўлма ани, девонау Мажнуншиор,
Бўлмасун десанг бу маҳфи розим элга ошкор,
Ишк сиррин тилга келтурма кўнгулдин зинхор,
Ким эмастур ишк элига маҳрами асрор тил.

Ҳар неча бўлсун сўзунг мавзуну, нутқунг жонфизо,
Ахли дунё оллида йўқтур анга қадру баҳо,
Улки икки нукта дебтур бордуур бири хато,
Эътибору иззат истар кимсаким олам аро,
Е керак бисёр зар, йўқ эрса пургуфтор тил.

Комило, нутқунг агарчи гулдуур бехор эмас,
Сүз неча ширин эрүр хомӯшлиғча бор эмас,
Оқил улдур даҳр аро ҳаркимки пургуфтор эмас,
Бўлма маҳзун, Огаҳий, гар тил сенга ҳамвор эмас,
Санда худ гар бўлмаса хомангда бор ҳамвор тил.

МАСНАВИЙ

(Қисқартыриб олинди)

Шеър күб вақт камбаҳо эрди,
Шуаро баҳти ҳам қаро эрди,
Лиллохилҳамду вассаноки бу дам,
Жұш уруб сизга баҳри жуду карам,
Сажъи бир тангадин баҳо бўлди,
Шуаро киссаси тўло бўлди,
Сўзни гавҳар демишлар ўтканлар,
Фазл дўконини юрутканлар,
Бу замонда гуҳар жуган¹ бўлмиш,
Дурни сотмоқ жуганга фан бўлмиш,
Ё жавоҳиршунос эмасму алар,
Танимаслар жуган била гавҳар.
Ё ғалат деб дурурлар аҳли садаф,
Ё жуган бордурур гуҳарға халаф.
Еки лафзи қадимда дерлар,
Жұгари отини алар гавҳар.
Улки огоҳларнинг оғаҳидур,
Фаҳму дониш сипеҳрининг маҳидур,
Сўзи ортиқдурур гуҳардин ҳам,
Фазлу донишда олам ичра алам,
Сўзни ҳар неча қизса бозори,
Бордур оламда бир харидори,

¹ Жуган — Қўюнжўхори маъносида.

Минг балофат била сўз айлаб адo,
Қилур они жуган била савдо.
Ул доғи ушр, ё закотдурур,
Анга инъому базл от дурур.
Мани бечорау ғарibu ҳақири,
Ки сўзум ичра зарра йўқ таъсир.
Сўз десам ким анга қулоқ солур,
Ким ани ёки бир кўнакға олур.
Ман не янглиғ сўз айлайнин иншо,
Сўз дуриға бу навъ бўлса баҳо,
Сўзума ҳеч киши жуган бермас,
Берсалар ҳам самон — ёмон эрмас.

РУБОЙ

Ҳар неча бало етса чекиб бошни букма,
Таъжил яқосиға бошингни сүкма,
Амрозу, алам шиддатидин ҳовлиқма,
Топғунг яна, Комило, шифо ошуқма,

ФАРД

Ҳар кимсаки айласа ошуқмаспі хәл,
Яфрогни йиғак қылур, чечак баргини бол.



МУНДАРИЖА

Комил Хоразмий. Раҳмат Маҗсидий	5
Ғазаллар	11
Мухаммаслар	42
Маснавий	50
Рубой	52
Фард	52